

ÜRDÜN'ÜN SURİYELİ MÜLTECİ POLİTİKASI

Dr. Öğretim Üyesi Nesrin KENAR¹

Zehra ABDULLAHOĞLU²

ÖZET

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından devlet içi çatışmalarda görülen artışa paralel olarak "zorunlu" göçmen(mülteci) sayısında da artış yaşanmıştır. 2020 yılı sonu itibariyle zorunlu göçe maruz kalan kişi sayısının 82,4 milyona ulaşması nedeniyle "göç" olgusu günümüzde en önemli uluslararası sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünyadaki tüm mültecilerin %68'ini uzun süreli çatışma yaşanmakta olan ülke vatandaşları oluşturmaktadır. Dünyadaki tüm mülteciler içerisinde en büyük oranı ise Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Suriye'de 10 yıldan beri yaşanmakta olan savaş nedeniyle 6,7 milyondan fazla insan mülteci konumundadır. Suriyeli mültecilerin yüzde 80'inden fazlası komşu ülkelerde bulunmaktadır ve bunların yarısından fazlasına (3,6 milyondan fazla) Türkiye ev sahipliği yapmaktadır. Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapan diğer iki sınır ülkesi ise Ürdün ve Lübnan'dır. Suriyeli mülteciler, Suriye'de yaşanan çatışmanın uzun sürmesi ve Suriye'ye geri dönme olasılığının düşük olması nedeniyle Avrupa'daki ülkelere düzensiz göç girişiminde bulunmaktadırlar. Suriyeli mültecilerin Avrupa ülkelerine ve diğer gelişmiş ülkelere kitlesel ve illegal göç girişimi, bu ülkelerde tepkilere, yabancı düşmanlığının artmasına ve bu ülkeler tarafından sınır kontrollerinin artırılması gibi önlemler alınmasına yol açmıştır. Suriyeli mültecilere yönelik uluslararası toplum tarafından geliştirilen muhalefet ve politikalar nedeniyle bu çalışmada Suriyeli mülteciler ile aynı etnik kökene, aynı dine mensup, aynı dili konuşan ve Türkiye ve Lübnan'dan sonra en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Ürdün'ün Suriyeli mültecilere yönelik politikası incelenmektedir. Ürdün, Suriyeli mülteciler ile aynı etnik ve dinsel kökene mensup, aynı dili konuşan bir ülke olması nedeniyle Ürdün toplumunda Suriyeli mültecilere yönelik herhangi bir olumsuz görüşün ve tutumun olup olmadığının araştırılması amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, Göç, Mülteci, Suriye, BMMYK

ABSTRACT

After the end of the Cold War, there was an increase in the number of "forced" immigrants (refugees) in parallel with the increase in intrastate conflicts. As the number of people exposed to forced migration has reached 82.4 million by the end of 2020, the phenomenon of "migration" has become one of the most important international problems today. 68% of all refugees in the world are citizens of countries with prolonged conflict. Syrian refugees constitute the most significant proportion of all refugees in the world. Due to the war in Syria for ten years, more than 6.7 million people are refugees. More than % 80 Syrian refugees reside in neighbouring countries,

¹ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, nkenar@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0000-6350-7744

² Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, zehra.abdullahoglu@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0000-1824-8683

and more than half of them (over 3.6 million) are hosted by Turkey. Two other border countries hosting Syrian refugees are Jordan and Lebanon. Syrian refugees attempt irregular migration to countries in Europe due to the long duration of the conflict in Syria and the low possibility of returning to Syria. The mass and illegal migration of Syrian refugees to European countries and other developed countries has led to reactions in these countries, increased xenophobia, and increased border controls by these countries. Due to the opposition and policies developed by the international community towards Syrian refugees, this study examines the policy towards Syrian refugees in Jordan, which hosts the highest number of Syrian refugees after Turkey and Lebanon and share the same ethnicity, religion and language with Syrian refugees. This study investigated whether there is any negative opinion and attitude towards Syrian refugees in Jordanian society since Jordan is a country that belongs to the same ethnic and religious origin and speaks the same language as Syrian refugees.

Keywords: *Jordan, Immigration, Refugee, Syria, UNHCR*

Giriş

İnsan topluluklarının, çeşitli nedenlerle, bireysel, grupsal veya kitlesel olarak, bir devletin sınırları içinde ya da sınırlarının ötesine yapılan geçici veya kalıcı yer değiştirme hareketi (Perruchoud & Redpath-Cross, 2011: 62-63) olarak tanımlanan göç insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarihin her döneminde bireyler ve insan toplulukları ekonomik, dini, siyasi, sosyal ve pek çok başka nedenle iskân etmekte olduğu bölgeden başka bir bölgeye ya da ülkeye göç etmişlerdir. Bu göçler kimi zaman daha iyi yaşam koşulları elde etmek ümidiyle “gönüllü” olarak, kimi zaman da, çatışma, savaş ve soykırım gibi nedenlerle “zorunlu” olarak gerçekleşmiştir. (Yılmaz, 2014: 1685)

Uluslararası göçmenlerin sayısının gittikçe artması nedeniyle “göç” günümüzde en önemli uluslararası sorunlardan biri haline gelmiştir. Zira, 1970 yılında 84 milyon olan uluslararası göçmenlerin sayısı 1990'da 119 milyona (McAuliffe, Bauloz, Nguyen, & Qu, 2019: 21), 2020'de ise 272 milyona yükselmiştir ve bu sayı dünya nüfusunun %3,5'ini oluşturmaktadır (ICMPD, 2021: 5).

Uluslararası göçmenlerin çoğunluğunu iş, aile, eğitim ve ekonomik nedenlerle göç eden bireyler oluşturmaktadır. Bununla beraber, çatışma, savaş, soykırım veya insan hakları ihlalleri gibi bir dizi zorlayıcı nedenle “zorunlu” olarak evlerini ve ülkelerini terk ederek başka bölgelere ve ülkelere göç edenlerin sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir ve gittikçe de artmaktadır (McAuliffe, Bauloz, Nguyen, & Qu, 2019:19). Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından devlet içi çatışmalarda görülen artışa paralel olarak “zorunlu” göçmen/mülteci sayısında da artış yaşanmış ve bu sayı 1993 ve 2019 arasında, üç kattan fazla artarak 21,4 milyondan 79,5 milyona çıkmıştır (ICMPD, 2021: 5). 2020 yılı sonu itibariyle ise dünya genelinde zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle zorunlu

göçe maruz kalan kişi sayısı 82,4 milyondur (UNHCR, Global Trends in Forced Displacement, 2020: 2).

Menşei ülke bakımından incelendiğinde 2019'da dünya çapındaki tüm mültecilerin %68'inin uzun süreli çatışma yaşamakta olan ülke vatandaşları oldukları görülmektedir: Suriye 6,7 milyon, Venezuela 4,0 milyon, Afganistan 2,6 milyon, Güney Sudan 2,2 milyon (ICMPD, 2021: 3). Mülteciler nihai varış ülkesi olarak yüksek gelirli ülkelere yönelme eğilimindedir. Bu nedenle önceki yıllarda olduğu gibi, tüm sığınma başvurularının %78,9'u sadece beş AB üyesi ülkeye yapılmıştır: Almanya (%25,2), Fransa (%19,8), İspanya (%19,6), Yunanistan (%8,9) ve İtalya (%5,4) (ICMPD, 2021:15).

Gelişmekte olan ülkeler dünyadaki mültecilerin yüzde 86'sına, En az gelişmiş ülkeler, toplamın yüzde 27'sine sığınma sağlamıştır (UNHCR, Global Trends in Forced Displacement, 2020: 2).

Suriyeli mülteciler, AB ülkelerine sığınma başvurusunda bulunan mülteciler içerisinde en büyük orana sahiptir. Suriye'de 10 yıldan beri yaşamakta olan savaş nedeniyle 6,7 milyondan fazla insan mülteci konumundadır ve 128 ülkede yaklaşık 6,7 milyon Suriyeli mülteci ağırlanmaktadır. Tüm Suriyeli mültecilerin yüzde 80'inden fazlası komşu ülkelerde bulunmaktadır ve bunların yarısından fazlasına (3,6 milyondan fazla) Türkiye ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, Global Trends in Forced Displacement, 2020: 17,24). Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapan diğer iki sınır ülkesi ise – Ürdün ve Lübnan'dır (UNCHR, Syria Regional Refugee Response: Durable Solutions, 2021).

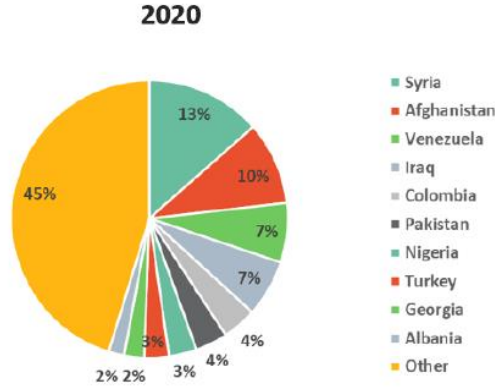
Tablo 1: Suriyeli Mültecilerin Sığındığı Bölge Ülkeleri

Sığınılan Ülke	Sığınan Suriyeli Sayısı	Sığınan Suriyeli Mültecilerin Toplam Suriyeli Mültecilere Oranı
Türkiye	3.707,564	65.7%
Lübnan	851,717	15.1%
Ürdün	670,637	11.9%
Irak	247,044	4.4%
Mısır	133,568	2.4%
Diğer (Kuzey Afrika)	31,65	0.6%

Kaynak: UNCHR, Syria Regional Refugee Response: Durable Solutions, 2021.

Suriyeli mülteciler AB ülkelerine sığınma başvurusunda bulunan mülteciler içerisinde en büyük orana sahiptir.

Tablo 2: Mültecilerin Avrupa Birliği'ne Sığınma Başvurusu Oranları

Kaynak: (ICMPD, 2021, s. 15)

Çatışmalar, yoksulluk, açlık ve can güvenliğinin olmaması gibi birçok nedenle Suriye'den kaçan ve komşu ülkelere sığınan Suriyeli mülteciler, Suriye'de yaşanan çatışmanın uzun sürmesi ve Suriye'ye geri dönme olasılığının düşük olması nedeniyle, Doğu Akdeniz yoluyla özellikle Avrupa'daki ülkelere düzensiz göç girişiminde bulunmaktadır (McAuliffe, Kitimbo, Abel, Sawyer, & Klatt, 2019: 85).

Suriyeli mültecilerin Avrupa ülkelerine ve diğer gelişmiş ülkelere kitlesel ve illegal göçü, bu ülkelerde tepkilere ve yabancı düşmanlığının artmasına ve bu ülkeler tarafından sınır kontrollerinin artırılması gibi önlemler alınmasına yol açmıştır. (United Nations Population Fund, 2015). AB ülkeleri ve diğer ülkelerdeki Suriyeli mülteci sayısı Türkiye'de bulunan mülteci sayısından çok daha az olmasına rağmen, AB ülkelerinde Suriyeli mültecilere yönelik muhalefet Türkiye'deki muhalefetten çok daha fazladır.

Öyle ki, Gallup tarafından Doğu Avrupa ülkelerinde yapılan ankete göre bu ülkelerde yaşayanların en fazla %8'i, ülkelerinin tüm Suriyeli mültecileri kabul etmesi gerektiğini söylemiştir. Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Kosova gibi Müslüman nüfusun daha fazla olduğu ülkelerde yaşayanların, Suriye'den gelen mültecilere izin verme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin dini aidiyetinin mültecilere yönelik görüşlerini şekillendirdiği, kendilerini Müslüman olarak tanımlayanların, ülkelerinin Suriyeli mültecileri kabul etmemesi gerektiğini en az söyleyenler olduğu (%36) görülmüştür. Kendisini Müslüman olarak tanımlayanların, ülkelerinde sınırlı sayıda (%44) veya tüm (%8) Suriyeli mültecilere izin verilmesini diğer dini grupların üyelerinden daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Kendilerini ateist veya laik olarak tanımlayanların (%63), belirli bir inançla tanımlananlara göre ülkelerinin Suriyeli mültecileri kabul etmemesi gerektiğini söyleme olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hıristiyanlar arasında ise bu oran Ortodokslarda (%54), Protestanlarda (%57) veya Katoliklerde (%53) (Esipova & Ray, 2017).

Tablo 3: Dini Aidiyetlere Göre Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumlar (Doğu Avrupa ülkeleri³)

	% TÜM Suriyeli mültecileri kabul etmeli	% SADECE sınırlı bir sayıyı kabul etmeli	% Suriyeli mültecileri kabul etmemeli
Hristiyan	2	38	54
İslam/Müslüman	8	44	36
Ateist	1	32	63
GALLUP WORLD POLL, 2016			

Kaynak: (Esipova & Ray, 2017)

Diğer yandan, Gallup tarafından 2016 yılında yapılan araştırmada her ne kadar Müslüman olanların Suriyeli mültecilere daha ılımlı yaklaştığı tespit edilmiş olsa da, Suriye’de yaşanan çatışmanın tahmin edilenden uzun sürmesi nedeniyle Suriyeli mülteciler evsahibi ülkelerde tahmin edilenden uzun süre kalmışlardır. Suriyeli mültecilerin Suriye’ye geri dönme olasılığının düşük olduğunun anlaşılması üzerine ise fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ve başlangıçta Suriyeli mültecilere sempati ile yaklaşan ve nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de dahi tepkiler oluşmaya başlamıştır.

Suriyeli mültecilere yönelik uluslararası toplum tarafından geliştirilen politikalar ve bu politikaların yapılan araştırmalar sonucu tespit edilen olası nedenleri göz önünde bulundurulduğunda Suriyeli mülteciler ile aynı etnik kökene mensup, aynı dili konuşan ve Suriyeli mültecilerin % 80’inden fazlasına ev sahipliği yapan Müslüman bölge ülkelerin Suriyeli mültecilere yönelik politikalarının incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye ve Lübnan’dan sonra en çok Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke olan Ürdün’ün Suriyeli mültecilere yönelik politikası incelenmektedir.

Çalışmanın amacı Ürdün’ün Suriyeli mültecilere yönelik politikasının ve bu politikayı belirleyen etmenlerin incelenmesidir. Çalışmada, ekonomik, kültürel, dinsel ve varsa başka nedenlerin Ürdün’ün Suriyeli mültecilere yönelik politikasının şekillendirilmesinde rol oynayıp oynamadığı araştırılmaktadır.

Çalışmada ilk olarak Ürdün’ün tarihsel olarak izlediği tüm mültecilere yönelik politikası incelenmektedir. İkinci olarak Ürdün’ün Suriyeli mültecilere yönelik izlediği politika ve ülkedeki Suriyeli mültecilerin durumları incelenmektedir. Son olarak Ürdün’ün ve Avrupa ülkelerinin Suriyeli mültecilere yönelik politikasını

³ Anket yapılan ülkeler: Macaristan, Makedonya, Karadağ, Slovakya, Litvanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Polonya, Sırbistan, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kosova.

belirleyen etkenler arasındaki benzerlik ve farklılıklar ve nedenleri ortaya konulmaktadır.

1. Ürdün'ün Mülteci Politikası

1948 yılında başlayan Filistinli mülteci akınları, 1990'lardan sonra yerini Iraklı mültecilere bırakmıştır. Ürdün'de bulunan Filistinli ve Iraklı mültecilere ilaveten 2011 yılında başlayan Suriyeli mülteci akınları sonrası toplam olarak 3 milyondan fazla sayıda mültecinin ülkede yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu sayı Ürdün'ün nüfusunun yaklaşık olarak %30'unu oluşturmaktadır. Bu nedenle bu kadar büyük oranda bir mülteciye ev sahipliği yapan bir ülkenin mültecilere yönelik izleyeceği politikalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Ürdün'ün mülteci politikası tarihsel olarak incelenecek olursa, Ürdün topraklarında mültecilerin varlığı yeni bir olgu değildir. Tarihsel süreç içerisinde Ürdün topraklarına pek çok mültecinin sığınması nedeniyle Ürdün'ün uzun yıllardan beri bir mülteci yurdu haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 19. yüzyılda Rus baskısından kaçan Çerkes ve Çeçenlerin bir kısmının Ürdün'e geldiği bilinmektedir. Buna ek olarak Osmanlı'nın son döneminde gerçekleşen Ermeni göçü sırasında Ürdün'e yerleşen Ermeniler bulunmaktadır (Kelberer, 2017: 150). 1946 yılında İngiliz mandasından bağımsızlığını kazanan Ürdün, çok geçmeden 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrasında 700.000 Filistinli mültecinin sığınma hareketine sahne olmuştur (Köprülü, 2011: 8). Filistin ile tarihsel ve etnik bağları nedeniyle 1950 yılında çıkarılan yasa ile Filistinli mültecilere vatandaşlık verilmiş ve bir Ürdünlü kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Ürdünlü ve Filistinli kimlikleri altında "Ürdün Filistin'dir" ve Ürdün Ürdün'dür" söylemleri, ülke içerisinde gerilimi artırmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ürdün yönetimini ele geçirmek için Kral Hüseyin'e yönelik bir isyan hareketi başlatması, ülkeyi iç savaşa sürüklemiş ve binlerce insanın ölümü ile sonuçlanmıştır (Tan, 2020).

Mültecilerin varlığının ulusal güvenliğe tehdit olabileceği konusunu yakından deneyimleyen bir ülke olarak Ürdün, ilerleyen tarihlerde mülteci karşıtı bir politika izlememiştir. Aksine I. Körfez Savaşı ile başlayan ve 2006 yılına kadar devam eden süreçte Iraklı mültecilere sınırlarını açık tutmuş ve binlerce Iraklıya sığınma sağlamıştır (Khallaf, 2019 : 4). Filistinli mültecilerden farklı olarak Iraklı mülteciler için kamp sağlanmamış ve şehirlerde Ürdün halkı içerisinde yaşamalarına izin verilmiştir. Iraklı mültecilerle birlikte Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin ülkedeki faaliyetleri de başlamıştır. Ürdün, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesini imzalamamıştır. Ülke içinde mültecilerin statüsünü belirlemeye yönelik bir iç düzenleme de bulunmamaktadır. Bu nedenle ülkedeki Iraklıları mülteci olarak tanımlamaktan kaçınmış ve 'misafir' terimini kullanmaya özen göstermiştir (Kelberer, 2017: 152).

Mülteci hukukuna dair bir düzenlememesi olmamasına rağmen BMMYK ile işbirliği içinde ve 1951 Sözleşmesine uygun politikalar izlemeye özen göstermektedir.

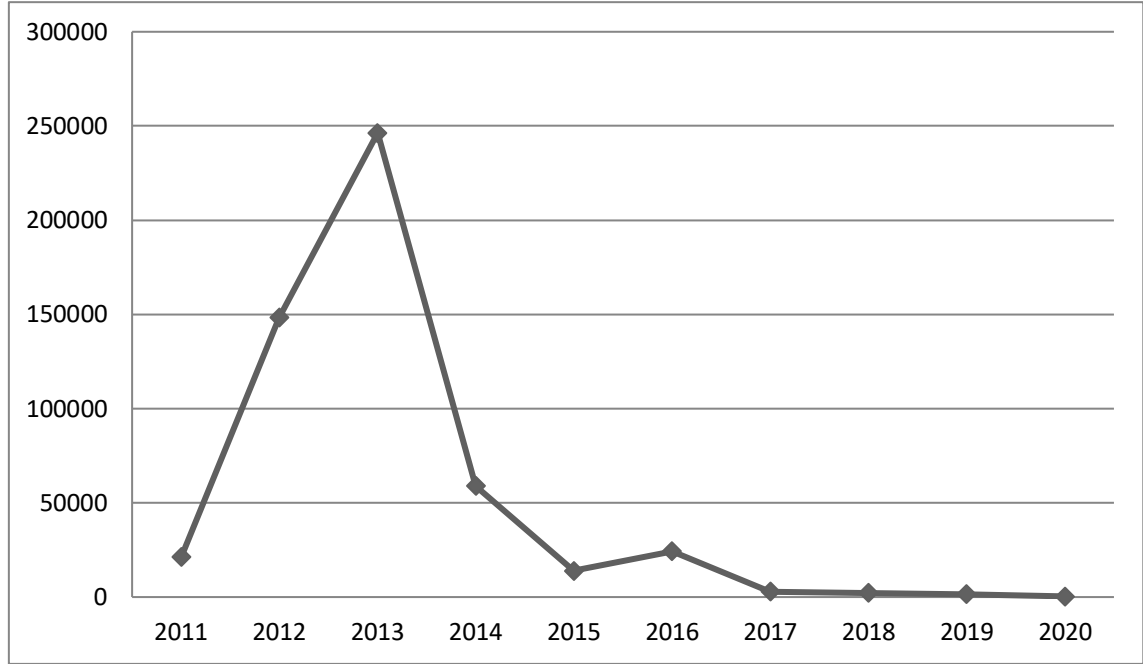
Ürdün'ün Iraklı misafirlere karşı hoşgörü tavrı, 2005 Kasım ayında üç Iraklı terörist tarafından başkent Amman'da gerçekleştirilen, 60 kişinin ölümü ve yüzlercesinin yaralanması ile sonuçlanan bombalı saldırılar sonrasında değişmiştir. Saldırıları mültecilerin ulusal güvenliğe tehdit olduğu algısını güçlendirmiş ve Iraklı mültecilere yönelik izlenen hoşgörülü politikada değişime gidilmesine neden olmuştur. Katı vize politikaları ile Iraklıların Ürdün'e girişi zorlaştırılmış, Ürdün'de bulunanların ise vize, çalışma ve ikamet izinlerinin yenilenmesi zorlaştırılmıştır (Human Rights Watch, 2006: 4). 2007 yılına kadar Iraklıların sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimi sadece BMMYK finansmanı sayesinde mümkün olabilmektedir. Iraklı mültecilere yönelik politikaların gevşetilmesi 2007 yılında BMMYK bütçesinin yüzde 60'ının Ürdün yönetimine aktarılması ile gerçekleşmiştir. Bu durum mültecilerin koruması için uluslararası yardımların hükümetlere aktarılmasının ilk örneğidir (Kelberer, 2017: 152).

Suriye'yi iç savaşa sürükleyen ve son yılların en büyük krizine neden olan olayların başlangıcı, Suriye'nin güneybatısında, Ürdün sınırında yer alan Dera kentinde başlayan yönetim karşıtı gösterilerdir. Gösterilerin ilk olarak Ürdün sınırındaki bir kentte başlaması, Ürdün'ün mülteci akınları ile bölge ülkelerinden daha erken karşılaşmasına neden olmuştur (Eker, 2014 : 25). Sahip olduğu mülteci deneyimi, 2011 yılında Suriye'den gerçekleşen sığınmacı akınlarına cevap verme yetisini artırmıştır.

Ürdün, bölge ülkeleri ile kıyasladığında görece daha küçük bir devlettir. Yapay ulus yapısı, doğal kaynak kıtlığı ve ekonomik yetersizliği nedeniyle dış baskılardan kolay etkilenen ve kırılgan bir yapıya sahiptir (Yeşilyurt, 2015 : 387-388). Bu kırılgan yapının dezavantajlarını ortadan kaldırmak adına, Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında aldığı dersten sonra bölgedeki sorunlara ve çatışmalara mesafeli bir dış politika izlemeyi tercih etmektedir. Suriye'de ayaklanmalar başladığında bunun Suriye'nin iç meselesi olduğunu vurgulamış ancak Arap Birliği'nde Suriye aleyhinde alınan kararlara da destek vermiştir. Ürdün, Suriye'de ayaklanmaların rejimi düşürüp düşürmeyeceği ile değil, ülke ve bölge güvenliği için Suriye'de barışın bir an önce sağlanması ile ilgilenmiştir (Kiraz, 2020 : 67).

Suriye'de başlayan krizin iç savaşa evrilmesi binlerce Suriyeli mültecinin Ürdün'e göç etmesine neden olmuştur. Suriyeli mültecilerin Ürdün'e sığınmayı tercih etmelerinin sebeplerinin başında, coğrafi yakınlık ve akrabalık bağları gelmektedir. Açık kapı politikası, dil, kültür ve mezhep birliği diğer sebepler olarak sıralanabilmektedir (Orhan, 2014 : 21).

Tablo 4: Ürdün'e Varış Yıllarına Göre Suriyeli Mülteci Sayıları (2011-2020)

Kaynak: (UNHCR, 2021)

Ürdün'e yönelik Suriyeli mülteci girişleri 2013 yılından sonra azalmaya başlamıştır. 2021 yılı Şubat ayı verilerine göre Ürdün'de 664,414'ü Suriyeli, 66,760'ı Iraklı, 13,902'si Yemenli, 6,024'ü Sudanlı, 718'i Somalili ve 1,464'ü diğer milletlerden olmak üzere toplam 753,282 mülteci bulunmaktadır (UNHCR, 2021: 1).

2. Ürdün'ün Suriyeli Mülteci Politikası

Ürdün, Türkiye ve Lübnan'dan sonra Suriyeli mülteci sayısının en yüksek olduğu ülkedir. Ancak Ürdün, 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf değildir. Mültecilerin statüsünün ve haklarının belirlenmesi 1998 yılında BMMYK ve Ürdün yönetimi arasında gerçekleştirilen Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding) ile sağlanmaktadır. Bu anlaşma ile Ürdün, geri göndermeme ve ayrımcılık yapmama ilkelerini kabul etmektedir. Ancak yine bu anlaşma ile ülkedeki mültecilere yönelik kalıcı çözümlerin yalnızca yeniden yerleştirme ve geri dönüş yoluyla olabileceği kabul edilmektedir (Miller, 2017 : 31). Mutabakat Zaptı, mültecilerin çalışma hakkı, mahkemeye erişim hakkı ve vizenin sona ermesi sonrası ülkede kalma durumunda ödenecek cezadan muaf olma hakkını da düzenlemektedir (Akram, ve diğerleri, 2015 : 59).

Ürdün'ün mülteci politikası entegrasyona izin vermemektedir. Mülteciler hakkında anayasa ile koruma sağlanan tek grup siyasi mültecilerdir, ancak bu madde de çok sınırlı yorumlanmıştır. Ürdün Anayasasının 21. Maddesi; siyasi mültecilerin, siyasi düşünceleri ve özgürlükleri nedeniyle iade edilemeyeceğini belirtmektedir (The Constitution of The Hashamite Kingdom of Jordan, 1993 : 4). Ürdün'de mülteciler

için özel bir iç hukuk düzenlemesine gidilmemiş, 1973 yılında çıkarılan 24 Nolu İkamet ve Yabancılarla İlişkiler Kanunu ile genel bir düzenleme sağlanmıştır. Mültecilerle ilgili olarak Kanunun 4.maddesi seyahat belgelerini düzenlerken, 10.madde seyahat belgelerinin Bakanlık kararnamesi ile düzenlenebileceğini belirtmektedir (Jordan: Law No. 24 of 1973 on Residence and Foreigners' Affairs, 1973). Ürdün'ün iç hukuk düzenlemelerinin, mültecilerin statüsünü ve haklarını belirlemede yetersiz olduğu görülmektedir.

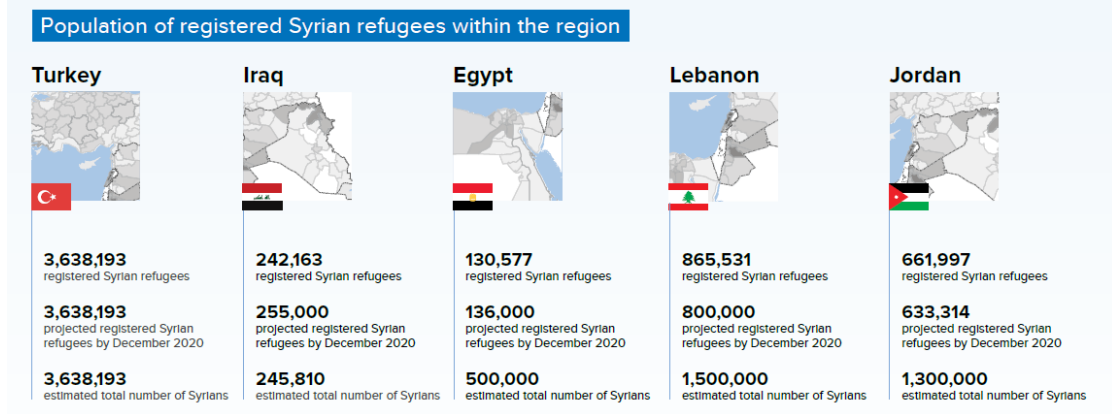
Ürdün, coğrafi konumu nedeniyle bağımsızlığını ilan ettiği günden bu yana mülteci akınları ile karşı karşıya kalmıştır. Ülkeye sığınanlara mülteci statüsü vermekten kaçınmak için 1951 Sözleşmesine taraf değildir, ancak mülteciler için de geçerli olan birçok insan hakkının koruma altına alındığı uluslararası sözleşmelere taraftır. İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme ile seyahat özgürlüğü, yargı önünde eşitlik ve keyfi tutuklamaların yasaklanması gibi birçok hak ve özgürlük mültecilere sağlanmaktadır. Bu sözleşmelere ek olarak Ürdün; temel haklar, mahkemelere erişim hakkı, seyahat hakkı ve geri göndermeme ilkesini barındıran Arap İnsan Hakları Şartı'na da taraftır (Akram, ve diğerleri, 2015 : 59-60).

Ürdün'ün Suriyeli mültecilere yönelik politikasının yürütülmesinde üçayaklı bir yapı bulunmaktadır. Hükümet, BMMYK ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile, mültecilerin temel haklardan ve özgürlüklerden yararlanmaları adına çalışmalar yapılmaktadır. Ürdün yönetimi, Mutabakat Zaptı ile mülteciler konusunda birçok yetkiyi BMMYK'ya bırakmışsa da mülteciler konusunda politikalar oluşturma ve denetleme yetkisini elinde bulundurmaktadır (Akram, ve diğerleri, 2015 : 56). BMMYK'nın görevleri ev sahibi ülkeye göre değişmektedir. Ürdün'de BMMYK; barınma, sağlık, eğitim, gıda ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sağlanması için mültecilerin kayıt altına alınması ve mülteci kamplarının yönetimi gibi kritik görevleri yerine getirmektedir (Ferris & Kirişçi, 2016 : 49)

Suriye krizinin başlaması ile Suriye'nin komşu ülkelere yönelik mülteci akınları gerçekleşmeye başlamıştır. Ürdün, bu akınlar karşısında açık kapı politikası izlemiştir. Mutabakat Zaptı kapsamında, BMMYK mültecileri üçüncü bir güvenli ülkeye yerleştirene kadar 6 ay süreyle Ürdün'e vizesiz ve oturma izni olmadan girmelerine ve kalmalarına izin verilmiştir (Alshoubaki, 2018: 599). Suriyeliler için mülteci tanımlaması kullanılmamış, misafir kavramı kullanılmıştır. Mülteci akınının gerçekleştiği bölgedeki diğer ülkeler gibi Ürdün de Suriye'de rejimin kısa sürede çökeceği ve mülteci krizinin sona ereceğine inanmaktaydı. Bu nedenle mültecilerin ülkeye girişine izin verilmiş, BMMYK kampların hazırlanması için ülkeye çağrılmıştır (Ferris & Kirişçi, 2016 : 38). İlk kamp Ürdün'ün kuzeyinde açılan Zaatari kampıdır. Kamptaki yoğunluğun artması ile yeni kamplara olan ihtiyaç artmış ve yeni kamplar hazırlanmaya başlamıştır. Ancak Suriyeli mülteci sayılarının artması ve kalma

sürelerinin uzaması ile birlikte mültecilerin şehirlerde de yaşamaya başladığı görülmektedir (Pirinççi, 2018 : 51).

Tablo 5: Ev Sahibi Ülkelerde Kayıtlı Suriyeli Mülteciler: Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan ve Türkiye

Kaynak: UNCHR, Registered Syrian Refugees in Host Countries: Egypt, Iraq, Jordan, Lebanon and Turkey, 2020

Ürdün hükümeti krizin başında, Suriyeli mültecilerin ulusal sağlık ve eğitim sisteminden ücretsiz olarak yararlanmalarına izin veren bir politika izlemiştir. Mülteciler, Ürdün'ün içinde bulunduğu ekonomik duruma ek yük getirmesine rağmen hükümet insani bir yaklaşım sergilemiştir. Bu insani yaklaşımın negatif etkisini azaltabilmek için sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda ulusal güvenlik ve mültecilerin güvenliğini dengeleyen bir politika izlemesi gerekmektedir (Al-Kilani, 2014 : 31). Bunun üzerine mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için uluslararası kurumları maddi kaynak sağlamaları için harekete geçirmiştir. BMMYK, Avrupa Birliği(AB), Kanada ve Dünya Bankası gibi birçok ülke ve uluslararası kuruluştan maddi yardım almıştır. Örneğin; 2014 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 71,684,463 \$, Kuveyt 40,000,000 \$, AB 30,063,294 \$, ve Dünya Gıda Programı (World Food Programme) 82,160 \$ yardımda bulunmuştur (UNHCR, 2014). Suriyeli mültecilerin ülkeye girişlerinin günde yaklaşık 3,000 kişi sınırlarına dayanması, Ürdün hükümetini politika değişikliğine gitmek zorunda bırakmıştır. Kadınlar, çocuklar, engelli ve yaşlılar öncelikli olmak üzere günlük girişler, 600 kişi ile sınırlandırılmıştır (Alshoubaki, 2018 : 600).

Suriye krizi Ürdün üzerinde sadece mülteciler nedeniyle yük oluşturmamıştır. İthalat ve ihracatın sekteye uğraması, temel ihtiyaç mallarına ulaşımın zorlaşması, bölgenin istikrarsızlaşması nedeniyle ülkeye yönelik yatırımların azalması gibi birçok zorluğa da neden olmuştur. Ürdün'ün yerli halkı, mültecilerin, Ürdün'ün sağlık ve eğitim sistemi üzerinde yük oluşturduğunu ve ülkede var olan su kaynağı yetersizliği ve yüksek genç işsizliği oranları gibi sorunları kronikleştirdiğini düşünmektedir (Miller,

2017 : 34-35). Ürdün vatandaşlarının; Ürdün hükümetinin, Suriyelileri vatandaşlardan daha çok önemseydiğini düşünmesinin yanı sıra, Suriyelilerin hükümetten daha fazla yardım aldığı, Suriyeli nüfusunun Ürdün'ün ulusal güvenliğine ve ekonomik güvenliğine tehdit oluşturduğu yönünde bir algıya sahip olması toplumda huzursuzlukları beraberinde getirmektedir (Ali & Ganideh, 2020 : 186) .

ABD'nin Suriye'deki varlığı Ürdün'ün güvenlik endişelerini azaltsa da 2015 yılında Ürdünlü pilot Moaz al-Kassasbeh'in IŞİD tarafından esir alınması ve yakılması güvenlik endişelerini maksimuma çıkarmıştır (Aljazeera, 2015). Ürdün hükümetinin politika değişikliği önce sınır geçişlerinde kontrolün artması ile kendini göstermiştir. Ek olarak Suriyeli mültecilerin kamplardan ayrılma izinlerinin bir akrabaları, Ürdün vatandaşı ya da işveren vekâletine tabi olması bir sonraki sıkılaştırma adımı olarak gerçekleşmiştir (Alshoubaki, 2018 : 600). Ürdün'ün Suriyeli mülteci politikasının ulusal güvenlik endişelerinin ayrılmaz bir parçası olduğu ise 2016 yılında Rukban bölgesinde gerçekleşen ve 6 Ürdün askerinin ölümü ile sonuçlanan, bombalı araç saldırısı ile olmuştur. IŞİD tehdidinden kaçan 50 bin kadar Suriyelinin Ürdün'ün kuzey sınırında ülkeye girmek için beklemesi, ancak güvenlik nedeniyle girişlere izin verilmemesi, politika değişikliğinin göstergesidir (BBC, 2016). Ürdün 2005 yılında teröristlerin mültecilerin arasında sınırlardan geçmesi tecrübesi nedeniyle, Suriyeli mültecilerle birlikte terör gruplarının ülkenin içine sızabileceği endişesini yaşamıştır.

Ürdün yönetimi, Suriye krizi başlamadan önce ülkede bulunan yaklaşık 700 bin Suriyelinin, ülkelerindeki savaş nedeniyle geri dönemediklerini ve BMMYK'nın verilerinde 664 bin olarak belirlenen Suriyeli mülteci sayısının gerçekte çok daha fazla olduğunu ileri sürmektedir. Ürdün hükümeti tarafından, ülkedeki Suriyeli mültecilerin sayısının yaklaşık 1,3 milyon olduğunu iddia etmektedir. Ürdün'ün ekonomik olarak zor durumda olduğu ve mülteci nüfusunun temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı ve uluslararası toplumun gerçekleştirdiği yardımların yeterli gelmediği Ürdün yönetiminin diğer şikâyetleridir (Pirinççi, 2018 : 51).

2014 yılında Ürdün yönetimi, sağlık sistemi üzerindeki aşırı yükü sebep göstererek Suriyeli mültecilere sağlanan ücretsiz sağlık hizmetinden vazgeçmiş ve sigortasız Ürdünlü vatandaşlarla aynı şartlar altında sağlık hizmeti alabilmelerini sağlayan düzenlemeyi uygulamaya koymuştur. Bu durum, Ürdün'de yasal çalışma imkânı olmayan ve cüzi ücretlerle çalışan Suriyeli mülteciler için ek gider oluşturmuş, geçimlerini daha da zorlaştırmıştır (Çakır, 2017: 35).

2015 yılında BM işbirliği ile hazırlanan 'Jordan Response Plan (JRP)' (Ürdün Müdahale Planı), Ürdün'de vatandaşlar ve mülteciler için insani bir çözüm oluşturma amacı taşımaktadır. Plan bir yıl içerisinde gerçekleştirilmesi gereken hedefleri ve maliyetlerini ortaya koymaktadır. Kamp içinde ve dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin ve Ürdünlü vatandaşların acil ihtiyaçlarının karşılanması, Ürdün hükümetinin mali olarak desteklenmesi, mülteci nüfusunun hizmet sektörü üzerindeki

baskısının azaltılması, Suriye krizi karşısında hükümetin hareket kapasitesinin genişletilmesi, krizden etkilenen Ürdün vatandaşlarının desteklenmesi, bozulan altyapı hizmetlerinin düzenlenmesi ve Ürdün’de sosyal uyumun güçlendirilmesi planın sunduğu kısa vadeli hedeflerdir (The Hashemite Kingdom of Jordan, 2015 : 7).

Suriye krizinin yakın zamanda sona ermeyeceği ve mültecilerin daha uzun süre Ürdün’de kalacağına anlaşılması ve 2014 yılı sonrasında ortaya güvenlik endişeleri nedeniyle Ürdün’de Suriyeli mültecilere yönelik izlenen politikalar sıkılaştırılmıştır. Suriyeli mültecilere çalışma izni imkânı sağlanmaması ve kayıt dışı çalışmalarına göz yumulması Suriyeli mültecilerin sömürülmelerine neden olmaktadır. Suriyeli mültecilerin çoğunun kampların dışında yaşadığı düşünüldüğünde ailenin; barınma, gıda, sağlık ve eğitim giderlerinin düşük ücretlerle sağlanamadığından, bu durum çocuk işçiliği, erken evlendirilme, sağlıksız yaşam koşulları, eğitim hayatından uzak bir nesil yetişmesi gibi kısa ve uzun vadeli sorunları beraberinde getirmektedir.

3. Mülteci Politikası Değişikliği

Suriye krizinin ve Ürdün’e mülteci akınlarının başlamasının ardından, Ürdün yönetimi açık kapı politikası izlemiştir. Ancak bölge ülkeleri ve mülteciler için en iyi çözümün, mültecilerin Suriye içerisinde oluşturulacak bir güvenli bölgeye yerleştirilmesi olduğunu savunmuş, katıldığı tüm uluslararası toplantılarda bu fikri dile getirmiştir.

Krizin başladığı 2011 yılından 2017 yılına kadar insani politikalar izlemeye gayret gösteren Ürdün yönetiminin, 2017 yılında güvenlik endişelerinin ve iç sorunların etkisi ile Suriyeli mültecilere yönelik politikalarındaki değişim hissedilmeye başlamıştır. Politika değişikliğinin ana nedenleri;

- Vatandaşlar ve mülteciler arasında yaşanan gerilimler
- Mültecilerin Ürdün üzerindeki ekonomik yükü
- Mültecilerin suç oranlarına etkisi
- Suriye krizinin ve terör tehdidin Ürdün’e sıçrama ihtimali
- Su kaynaklarının kıtlığıdır (Miller, 2017: 35).

Kaynak yetersizliği ve ekonomik sorunların toplum içerisinde huzursuzluklara yol açmasının yanı sıra, güvenlik endişesi Ürdün’ün mülteci politikasını etkileyen en önemli etkidir. Ürdün sınırlarında ve içinde gerçekleşen terör saldırılarına karşılık olarak Ürdün yönetimi, Suriyeli mültecilerin bireysel veya aile olarak sınır dışı edilmeleri ile tepki vermiştir. 2017 yılının ilk beş ayında sınır dışı edilen 300 kişiye ek olarak ayda yaklaşık 400 Suriyeli mülteci sınır dışı edilmiştir. Bu sayılara ek olarak ayda 500 kişinin Suriye’ye geri döndüğü bilinmektedir, ancak ne sınır dışı edilmeler, ne de geri dönüşler hakkında Ürdün yönetiminden yeterli bilgi alınamamaktadır (Human Rights Watch, 2017). Zorla geri gönderilenler ve gönüllü geri dönüş yapanlar arasındaki fark genelde belirsizdir. Çünkü ailenin bir üyesi zorunlu geri

gönderildiğinde ailenin geri kalanı onun peşinden gitmekte ve bu durum gönüllü geri dönüş olarak kayda geçmektedir (Su, 2017).

2020 yılına gelindiğinde insan hakları kuruluşları tarafından tepki ile karşılanan olay, kayıtsız Suriyeli mültecilerin sebep gösterilmeksizin Suriye-Ürdün sınırında yer alan Rukban kampına gönderilmesi olmuştur. Rukban, çöl koşulları içerisinde, yeterli besin ve hijyen ürününden yoksun ve pek çok güvenlik açığı barındıran bir kamptır. Kampın bulunduğu çöl bölgesi Esad rejiminin kontrolü altında değildir, ancak en yakın hastane ve okullar rejiminin kontrolü altındadır (Edwards, 2020). Açlık, hastalık, sefalet ve korku arasında sıkışmış bir kamp olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kampın şartlarına dayanamayan mültecilerden bazılarının, öldürülme riski taşımalarına rağmen Suriye dönmeyi tercih ettikleri bilinmektedir (ECRE, 2020). Bu, Rukban'daki Suriyeli mültecilerin ne kadar zor şartlar altında hayatta kalmaya çalıştıklarını göstermektedir.

2020 yılında Ürdün yönetimi, Covid-19 salgınına neden göstererek Rukban bölgesine yardım ve sağlık kuruluşlarının erişimini durdurmuştur. Suriye yönetimi de bölgeye yardım kuruluşlarının erişimine izin vermemektedir (Amnesty International, 2020). Esad yönetiminin bu kararının, kamptaki çoğu kişinin rejimin arananlar listesinde olmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Allahverdi, 2019). Rukban kampındaki mültecilerin zor durumunu görmezden gelen taraflardan biri de kampın yakınında el-Tanf üssü bulunan ABD'dir. ABD yönetimi ise Rukban kampına insani yardımların ulaşmasına yardımcı olmanın, ABD'nin Suriye'de bulunma amacından sapma olacağını belirterek bunun görev alanı dışında olduğunu ileri sürmektedir (Sennett, 2020).

4. Ürdün'de Suriyeli Mültecilerin Yaşam Koşulları

2021 yılına gelindiğinde Suriye'de iç savaş hala devam etmektedir ve yakın zamanda Suriye'nin durumunda bir değişiklik beklenmemektedir. 6.7 milyon insan Suriye içinde yerinden edilmiş, 6.6 milyon insan ülkeden kaçmak zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüştür. 6.6 milyon mültecinin yaklaşık 5.6 milyonu komşu ülkelere sığınmıştır (UNHCR, 2021). Dünyadaki mültecilerin büyük bir çoğunluğunun gelişmekte olan ülkelere olduğu düşünüldüğünde ek bir mülteci nüfusunun ev sahibi ülkelere getirdiği yük ortadadır. Ekonomik, siyasi, toplumsal ve güvenliğe yönelik etkileri oldukça fazladır. Ev sahibi ülkelere ortaya çıkan ekonomik kötüleşme, istikrarsızlık, toplumsal çatışmalar, hizmet sektöründe yoğunluk, altyapı sorunları, kaynakların aşırı kullanımı, kayıt dışı işgücü, ayrımcılık ve ötekileştirme gibi sorunlar hem vatandaşlar ve hem de mülteciler için ciddi güvenlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Sürecin uzaması negatif etkilerden kaçınmayı imkânsız hale getirirse de azaltmak mümkündür. Mültecileri koruma sorumluluğunun, uluslararası toplum tarafından paylaşması, sorunların etkisinin azaltılması noktasında en etkili çözümlerden biridir.

Ürdün yönetimi, mülteci akınlarına karşı en hızlı harekete geçen bölge ülkelerinden biridir. Suriyeli mülteci akınlarının başlaması üzerine hemen BMMYK'yı ülkeye davet ederek, uluslararası topluma yardım çağrılarında bulunmuştur. Ancak Ürdün yönetimi, uluslararası toplumdan istediği yardım miktarını alamamıştır. Ancak yapılan yardımlarla mültecilerin temel ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunun finanse edildiği ni söylemek yanlış olmayacaktır (Pirinççi, 2018 : 51).

Ürdün'ün Suriyeli mülteci politikasını yansıtan en önemli göstergeler olması bakımından Ürdün'de yaşayan Suriyeli mültecilere sağlanan barınma, eğitim, sağlık, çalışma hayatı ve gıda güvenliği açısından durumları aşağıdaki şekildedir:

4.1.Barınma: Suriyeli mültecilerin %80,7'si şehirlerde, %19,3'ü ise kamplarda yaşamaktadır. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu diğer ülkelerdeki gibi mültecilerin kalış süresinin uzaması ile doğru orantılı olarak şehirlere yerleşmelerin arttığı görülmektedir. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı iller sırasıyla Amman, Irbid ve Al Maфраq'tır (UNHCR, 2021). Irbid ve Al Maфраq Suriye sınırında olmaları nedeniyle, Amman ise iş imkânların daha çok olması nedeniyle tercih edilmektedir. Başkentte yaşayan mültecilerin %96'sı apartmanlarda yaşarken, bu oran Al Maфраq'ta %45'tir. Apartman dairesinde yaşama oranı, mültecilere ev sahipliği yapan diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksektir, ancak kira ücretlerinin karşılayabilmek için evlerde yaşayan kişi sayısının yüksek olduğu görülmektedir (Tiltnes, Zhang, & Pedersen, 2019 : 37).

Ülkede, hükümet ve BMMYK işbirliği ile yönetilen iki kamp bulunmaktadır: Zaatarı ve Azraq. Suriyeliler için üçüncü bir kamp ise doğrudan Birleşik Arap Emirliklerinin finansmanı ve yönetimi altında olan, ancak Ürdün topraklarında yer alan Emirati Jordanian kampıdır. Kampların üçü de Ürdün'ün kuzeyinde yer almaktadır. Sınıra gelen Suriyeliler gerekli kontroller yapıldıktan sonra kamplara yerleştirilmektedir. Zaatarı'de 79,208, Azraq'ta 42,585 ve Emirati Jordanian'da 6,578 mülteci yaşamaktadır (UNHCR, Jordan: Statistics for Registered Syrian Refugees, 2021).

Ülkenin dördüncü büyük kenti olan Zaatarı'de kurulmuş olan Zaatarı kampı, ülkenin en büyük mülteci kampıdır. Kampın içerisinde 32 okul, 8 sağlık kliniği ve 58 toplum merkezi bulunmaktadır. 2012 yılında kurulan kamp kısa sürede kapasite aşımına uğramış ve yeni kamp ihtiyacı doğmuştur. Toplum merkezlerinde mültecilerin geliştirilmesi ve kendi yönetimlerine katılabilmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Oyun alanları, dil kursları, spor alanları ve bilgisayar kursları gibi mültecilerin kendilerini geliştirebilecekleri alanlar mevcuttur. BMMYK, kampta yaşayan mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaları için düzenli olarak ayni ve nakdi yardımlar yapmaktadır. Yıl boyunca yemek pişirilmesi ve ısınmanın sağlanması için gerekli olacak gazın maliyeti mültecilere nakit olarak ödenmektedir. Bireyin onurlu bir yaşam sürme özgürlüğüne daha uygun olduğu için uzun vadede tamamen nakit yardımlara geçiş

hedeflenmektedir. Kamp içerisinde eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsiz olarak gerçekleştirilmektedir (UNHCR, Jordan: Zaatari Camp Factsheet, 2021).

Zaatari kampı, uluslararası toplum nezdinde Suriyeli mültecilerin yerinden edilmişliğinin simgesi haline gelmiştir. Yaklaşık 80 bin kişiye ev sahipliği yapması ve konteyner şehir görüntüsü sergilemesi ile uluslararası medyanın da dikkatini çekmektedir. Kamp üzerindeki bu ilgi uluslararası bağışların sağlanmasında olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçları da olmaktadır. Uluslararası toplumun dikkatinin Zaatari kampı başta olmak üzere mülteci kamplarına ve kamp içerisindeki mültecilere yönelmesi, Suriyeli mültecilerin çoğunluğunun kampların dışında yaşadığı düşünüldüğünde mülteci nüfusunun çoğunluğunun ihmal edilmesi anlamına gelmektedir. Bu duruma ek olarak Zaatari kampının içerisinde camiler, kiliseler, bakkallar, pazar yerleri ve çiçekçiler bulunacak şekilde genişlemesi uluslararası medya tarafından kampların güzellemesi olarak kullanılmış ve kamp yaşamı normalleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak tel örgülerin içinde ve hareket özgürlüğü olmadan insan onuruna yakışır bir hayat sürdürülmesi mümkün değildir (Crisp, 2015)

Mart 2021 verileri göre UNHCR, 116,591 Suriyeli mülteciye 4.981.765\$ nakit yardımda bulunmuştur. Suriyeli mülteciler BMMYK tarafından kayıt altına alınırken iris tanıma sistemine dâhil olmaktadır. Düzenli aralıklarla yapılan nakit yardımlar, karışıklıkların ve suiistimallerin önlenmesi için iris tanıma sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir (UNHCR, Jordan: Cash-Based Intervention Dashboard, 2021).

4.2. Eğitim: 2017 yılına kadar, Ürdün’de Suriyeli mülteci çocukların eğitim alması için hükümet tarafından verilen hizmet kartına sahip olmaları gerekiyordu. Ancak bu durum uygulamada sıkıntıları beraberinde getiriyordu. Kayıt altına alınmamış ve kamp dışına izinsiz çıkmış mültecilerin hizmet kartına erişmesi mümkün olmuyordu. Bu şart binlerce mülteci çocuğun eğitimden uzak kalmasına neden olmaktaydı (Koç, 2018 : 71). 2017 yılında hükümet bu uygulamadan vazgeçmiş ve mültecilerin eğitim hakkının sağlanabilmesi adına olumlu bir adım atmıştır. Hizmet kartı olsun olmasın devlet okullarına gelen her çocuğun eğitim alma hakkının olduğu kararlaştırılmıştır (Esveld, 2017).

Tablo 6: Ürdün’deki Suriyeli Mültecilerin Demografik Yapısı

Cinsiyet	0-4	5-11	12-17	18-35	36-59	60+
Erkek	45,251	71,051	50,230	97,634	56,988	11,473
Kadın	43,025	67,242	47,713	96,332	62,697	16,199
Toplam	88,276	138,292	97,943	193,966	119,685	27,672
	%13,3	%20,8	%14,7	%29,1	%18	%4,2

Kaynak: (UNHCR, Jordan: Statistics for Registered Syrian Refugees, 2021).

Ürdün'e sığınan Suriyeli mültecilerin demografik dağılımı incelendiğinde büyük çoğunluğunun çocuk olduğu görülmektedir. Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin yaklaşık yarısını oluşturan çocukların eğitim alması mültecilerin gelişmesi ve kayıp nesil oluşmaması için oldukça önemlidir. Ürdün hükümeti, mülteci çocukların ulusal eğitim sistemine katılmaları için mevcut engelleri kaldırmış olsa da okullaşma oranı tatmin edici düzeyde değildir. Suriyeli mülteci çocukların yaklaşık %40'ı örgün eğitimden yoksundur (International, 2021). Mülteci çocukların ortaokula devam etme oranı ise %21 ile daha düşük seyretmektedir. Vatandaşlar için bu oranın %80 olduğu hesaba katıldığında oldukça düşük bir orandır (Human Rights Watch, I Want to Continue to Study, 2020).

Eğitime katılımın yanında mülteci çocuklara sağlanan eğitimin kalitesi de önemlidir. Eğitimde kalitenin sağlanması adına Ürdün'de en önemli sorun deneyimli öğretmen istihdamıdır. Ülkede işsizlik oranları yüksek olduğu için öğretmen istihdamında sorun yaşanmasa da genç öğretmenlerin mülteci çocuklar gibi özel bir konuda deneyim eksikliği bulunmaktadır. Ürdün Suriyeli mültecilerin kamu görevlerinde çalışmasına izin vermediği için mülteci çocukların eğitiminde Suriyeli öğretmenlerin kullanılması da mümkün olmamaktadır. Eğitimin kalitenin düşmesine neden olan bir diğer unsur ise derslik yetersizliğidir. Bu sorunun aşılabilmesi için ikili sistem uygulansa da istenilen sonuç alınamamıştır (Culbertson & Constant, 2015 : 65-68).

Ürdün'de mülteci çocukların eğitime katılımı için hükümet ve sivil toplum kuruluşları çaba sarf etse de istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Suriyeli mülteci çocuklar arasında okullaşma oranının artmamasının ilk nedeni finansal engellerdir. Kampların dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin %86'sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (European Commission, 2021). Bu durum çocuk işçiliği ve çocuk yaşta evliliklere neden olmaktadır. Ayrıca yoksulluk, okula ulaşım ve okul malzemelerinin karşılanmasını engellemektedir. Ebeveynlerin çocuklarını okuldaki şiddet ve ayrımcılıktan korumak istemesi, mülteci çocukların mevcut travma ve hastalıkları, ve okulların ikamet yerine uzaklığı, mülteci çocukları eğitimden alıkoyan diğer sebeplerdendir (Younes & Morrice, 2019 : 5-11)

4.3. Sağlık: Suriyeli mültecilerin Ürdün'de sağlık hizmetlerinden faydalanmaları incelendiğinde kamplarda yaşayan mültecilerin şehirlerde yaşayanlara oranla daha iyi durumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Azraq kampında haftada yaklaşık 5 bin, Zaatarı kampında haftalık yaklaşık 6 bin kişi sağlık hizmeti almaktadır. Covid-19 salgınına karşı kamplarda karantina bölgeleri oluşturulduğu, Ürdün Sağlık Bakanlığı ile işbirliği içinde salgının kamp içerisinde yayılmaması için önlemler alındığı bilinmektedir. Zaatarı ve Azraq'ta Mart 2021 itibari ile toplam 2,052 kişi aşılanmıştır (UNHCR, Jordan: Azraq&Zaatarı Camp Dashboard, 2021). Sağlık hizmetine erişim, mülteciler gibi sağlıksız koşullarda yaşayan gruplar için son derece önemlidir.

2014 yılında şehirlerde yaşayan mültecilerin devlet hastanelerinden ücretsiz yararlanma hakkı iptal edilmiştir. Sağlık masrafları, hâlihazırda yoksulluk sınırında yaşayan mülteciler için ek bir masraf oluşturmakta ve sağlık hizmetine erişimi kısıtlamaktadır (Acaps, 2021). BMMYK bu engellerin ortadan kaldırılması için çalışmalarını sürdürmektedir. Ürdün 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olmadığı için Suriyeli mültecilere sözleşmenin tanıdığı tüm hakları tanımamaktadır. Ancak buna rağmen BMMYK ve sivil toplum kuruluşlarının destekleri ile kanser, kalp rahatsızlıkları ve diyabet gibi kronik hastalıklara sahip mültecilerin sağlık hizmetine erişebilmesi noktasında ilerleme kaydedilmiştir (Marzouk, ve diğerleri, 2019 : 3).

4.4. Çalışma hayatı: 2016 yılına kadar Ürdün yönetimin Suriyeli mültecilere çalışma izni vermediği görülmektedir. Ülkede genç işsiz oranlarının yüksekliğine bakıldığında bu kararın toplumsal huzursuzluklara neden olmamak için alındığı söylenebilir. Mültecilerin kayıt dışı olarak çalışmasının ülkede ekonomik dinamizm sağlanması da bu durumun yönetim için bir artısıdır. Ancak 2016 yılına gelindiğinde AB ile gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında Suriyeli mültecilerin yasal olarak çalışmasının önü açılmıştır (Mencutek & Nashwan, 2020 : 6). Görüşmeler sonunda imzalanan ‘Jordan Compact’ ile mülteci nüfusunun ülkenin kalkınması için bir avantaj olarak kullanılması ve vatandaşlar ve mülteciler için daha iyi şartlar sağlanması hedeflenmiştir. Sözleşme kapsamında Ürdün yönetimine sağlanacak hibe ve krediler, Suriyeli mültecilere sağlanacak çalışma iznine sahip olan kişilere karşılık olarak planlanmıştır (Morris, 2020 : 88). Jordan Compact kapsamında 2016 yılından Mart 2021’e kadar 215,668 Suriyeli mülteciye çalışma izni verilmiştir. Suriyeli mültecilerin çalışma şartları iyileştirilmeye çalışılmış ve çocuk işçiliğinin önüne geçebilmek için çocuk koruma programları geliştirilmiştir (ILO, 2021: 4).

Sadece Ürdün’e sığınan mülteciler ve uluslararası korumaya ihtiyacı olan insanlar için değil, dünyanın her ülkesindeki mülteciler için çalışma hayatına katılım hem en önemli hem de en zor aşamadır. Mültecilerin yasal olarak bir işte çalışabilmeleri hem kendi hayatlarını idame ettirebilmeleri hem de toplum içerisinde güvenliğin sağlanabilmesi adına önemlidir. Mültecilerin kayıt dışı çalışmasının önlenmesi, hem insani güvenlik hem de ulusal güvenlik için gereklidir.

4.5. Gıda Güvenliği: Ürdün, tarım arazi, su ve enerji kaynakları yönünden kıt bir ülkedir. Ülkenin tarım arazisi, gıda talebini karşılamaya yetmemektedir. Suriyeli mültecilerin gelişi ile birlikte Ürdün’ün doğal kaynaklarının üzerine yaklaşık %10’luk bir ek yük binmiştir. Bu duruma ek olarak Suriye krizinin ülkenin ithalat, ihracat, turizm ve yatırım kapasitesini oldukça aşağıya çekmesi özellikle gıda temini ve pahalılığı sorununa neden olmaktadır. Gıdaya erişim sorunu hem vatandaşlar hem de mülteciler için ciddi bir sorundur. Ancak çalışma izni olmayan ve büyük çoğunluğu yoksulluk sınırının altında yaşayan mülteciler, bu durumdan vatandaşlara göre daha çok etkilenmektedir. 2020 yılı verilerine göre Suriyeli mültecilerin %19’u yetersiz beslenmektedir (World Food Programme, 2020).

Suriyeli mültecilerin gıda güvensizliğinin ortadan kaldırılabilmesi için uluslararası kurumlar ve sivil toplum kuruluşları işbirliği halinde çalışmaktadır. Dünya Gıda Programı tarafından, Ürdün'de yaşayan 500 bin Suriyeli mülteciye aylık nakit yardımı gerçekleştirilmektedir. 80 bini Zaatari, 40 bini Azraq kampında olmak üzere kamplarda yaşayan 120 bin Suriyeli mülteciye, süper market ve fırınlarda kullanmaları için aylık 32\$; kamp dışında yaşayan 370,000 Suriyeli için ise ayda 21\$ ya da 32\$ dolar nakit ya da anlaşmalı mağazalarda kullanılabilir bir yardım sağlanmaktadır. Hanelerin %78'i birincil gelir kaynağının Dünya Gıda Programından gelen yardımlar olarak belirtmiştir (World Food Programme, 2020).

2020 yılında gıda güvensizliği oranı kamplarda %63, kamp dışında %67 olarak belirlenmiştir. 2019 yılına göre güvensizlik oranında artış gerçekleşmesinin sebepleri; yardımlarda azalma, temel besin maddelerinde yaşanan fiyat artışları, hijyen ürünlerine daha fazla bütçe ayrılması gerekliliğinin doğması, çalışma izni hakkı ile birlikte kayıt dışı çalışma imkanlarının azalması ve Covid-19 nedeniyle gıdaya erişim imkanlarının kısıtlanmasıdır (World Food Programme, 2020).

Sonuç

Dünyadaki mültecilerin büyük bir çoğunluğu, mülteci olmalarına neden olan çatışmaların yaşandığı bölgede kalmaya devam etmektedir. Bu durum mültecilerin bölge ülkeleri üzerinde baskı oluşturmalarına neden olmaktadır. Çatışmaların uzaması mültecilerin kalış süresini uzatmakta ve mülteci sayılarını artırmaktadır. Mülteciler sığındıkları ülkelerde başlangıçta hoş karşılanırsalar da kalış süresinin uzamasına paralel olarak yabancı düşmanlığı, sınırlarda bekletilme, geri itmeler ve sınırların kapatılması gibi uygulamalarla karşılaşabilmektedirler.

Ürdün, kurulduğu günden bu yana mülteci akınlarına maruz kalması nedeniyle, mülteci yönetimi konusunda diğer bölge ülkelerine göre daha deneyimlidir. Bu deneyimi sayesinde mülteci akınlarının başlamasının hemen ardından uluslararası toplumu sorumluluk paylaşımı noktasında harekete geçirmiştir. BM, AB, ABD, Kanada ve Arap ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke, uluslararası kuruluş ve sivil toplum kuruluşundan yardım sağlamıştır. Kampların yönetimini BMMYK ile işbirliği içinde sürdürmüştür. Hatta BAE'nin Ürdün'de tüm yönetimi ve giderlerini sağladığı bir kampı bulunmaktadır.

2017 yılında mültecilerin ekonomi, güvenlik, su kaynakları ve toplumsal yapı üzerinde oluşturduğu baskı, Ürdün yönetimini Suriyeli mültecilere yönelik politikalarını sıkılaştırmaya yöneltmiştir. Ancak bölge ülkelerinden farklı olarak dış yardımların Ürdün yönetiminin mülteci politikasına olan etkisi dikkat çekmektedir. Sağlık ve eğitim hizmetlerinde BMMYK'nın kaynak aktarımı, Suriyelilere çalışma izinlerinin sağlanması noktasında ise AB ile gerçekleştirilen Jordan Compact sözleşmesinin büyük etkisi bulunmaktadır. Kaynak aktarımları ve Jordan Compact ile sadece Suriyeli

mültecilerin değil, Ürdünlü vatandaşların da ekonomik durumlarında iyileşme sağlanması amaçlanmıştır.

Ürdün, mültecilerinin sorumluluğunun uluslararası toplum tarafından paylaşılması durumunda hem krizden etkilenen insanlara ve hem de ev sahibi ülke halklarına daha iyi koşullar sunulabileceğine bir örnek oluşturmaktadır. Mülteci sorumluluğu hususunda ev sahibi ülkelerin yalnız bırakılması bölgenin sosyoekonomik yapısını bozmakta ve yeni çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Yeni çatışmalar yeni krizlere, yeni krizler yeni mülteci akınlarına neden olabilmekte; insan, ulus ve ülke güvenliklerini, en nihayetinde de uluslararası barışı tehdit edebilme kapasitesine sahiptir.

Ürdün, Suriyeli mülteciler ile aynı etnik kökene mensup, aynı dili konuşan Müslüman bir ülke olması nedeniyle Ürdün toplumunda Suriyeli mültecilere yönelik herhangi bir olumsuz görüşün ve tutumun olmayacağı beklentisiyle bu çalışma yapılmıştır.

Ancak, Ürdün toplumu ile Suriyeli mülteciler arasındaki din, dil, etnik köken birliğinin iki toplum arasındaki ön yargıları ortadan kaldırma konusunda etkili olduğu, bu nedenle, Suriye'deki savaşın başlamasıyla yaşanan Suriyeli mülteci akınına Ürdün toplumu ve Ürdün hükümeti tarafından muhalefet edilmediği, hatta açık kapı politikası izlenerek Suriye'den gelen mültecilerin kabul edildiği görülmektedir. Gallup tarafından 2016 yılında Doğu Avrupa ülkelerinde yapılan ankette Suriyeli mültecilerin ülkelere kabul edilmesi yönünde en yüksek oranın %8 olduğu düşünülürse toplumların önyargılarının ülkelerin politikalarına etkisi daha net anlaşılacaktır. Bu nedendir ki, Avrupa ülkelerine gitmeye çalışan Suriyeli mülteci sayısı Ürdün'e sığınmış olan mülteci sayısından çok daha az olmasına rağmen Avrupa ülkeleri tarafından büyük tepki gösterilmiştir.

Diğer yandan Ürdün, 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf değildir. Buna rağmen 1998 yılında Ürdün yönetimi BMMYK ile Mültecilerin statüsünün ve haklarının belirlenmesi yönünde Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding) imzalayarak geri göndermeme ve ayrımcılık yapmama ilkelerini kabul etmektedir. Oysa Avrupa ülkeleri 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olmalarına rağmen sözleşmenin gereklerini yerine getirmemektedirler.

Kaynakça

Acaps. (2021, Nisan 21). *Jordan Syrian Refugees*. Mayıs 8, 2021 tarihinde Acaps: <https://www.acaps.org/country/jordan/crisis/syrian-refugees#:~:text=According%20to%20an%20assessment%20conducted,below%20the%20Jordanian%20poverty%20line> adresinden alındı

- Akram, S. M., Bidinger, S., Lang, A., Hites, D., Kuzmova, Y., & Nouredine, E. (2015). Protecting Syrian Refugees: Laws, Policies, and Global Responsibility Sharing. *Middle East Law and Governance*, 287-318.
- Ali, N., & Ganideh, S. F. (2020). Syrian Refugees in Jordan: Burden or Boon. *Research in World Economy*, 11(1), 180-194.
- Aljazeera. (2015, Şubat 3). *ISIL video purports to show Jordanian pilot's killing*. Mayıs 8, 2021 tarihinde Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2015/2/3/isil-video-purports-to-show-jordanian-pilots-killing> adresinden alındı
- Al-Kilani, S. (2014). A Duty and A Burden of Jordan. *Forced Migration Review No.47- The Syria Crisis, Displacement and Protection*, 30-31.
- Allahverdi, S. (2019, Temmuz 26). *Esad rejimi Rukban kampını kasten açılığa mahkum ediyor*. Mayıs 9, 2021 tarihinde Anadolu Ajans: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/esed-rejimi-rukban-kampini-kasten-aciliga-mahkum-ediyor/1542569> adresinden alındı
- Alshoubaki, W. (2018). A Synopsis of The Jordanian Governance System in the Management of the Syrian Refugee Crisis. *Journal of Intercultural Studies*, 39(5), 596-603.
- AmnestyInternational. (2020, Eylül 15). *Jordan: Stop forcible transfer of Syrian refugees to an no-man's land in the desert*. Mayıs 9, 2021 tarihinde Amnesty International: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/09/jordan-stop-forcible-transfer-of-syrian-refugees-to-a-no-mans-land-in-the-desert/> adresinden alındı
- BBC. (2016, Haziran 21). *Ürdün askerilerine bombalı saldırı: En az 6 ölü*. Mayıs 8, 2021 tarihinde BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160621_urdun_saldiri adresinden alındı
- Crisp, J. (2015, Ekim 9). *Zaatari: a Camp and not a City*. Mayıs 6, 2021 tarihinde Refugees International: <https://www.refugeesinternational.org/reports/zaatari-camp-and-not-city?rq=jordan> adresinden alındı
- Culbertson, S., & Constant, L. (2015). *Education of Syrian Refugee Children*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Çakır, N. B. (2017). Suriye'den Göç ve Güvenlik: Türkiye-Ürdün Karşılaştırması. *Lectio Socialis*, 1(1), 28-42.
- ECRE. (2020, Eylül 25). *Jordan: Syrian Refugees Deported to Informal Camp at the Border and Fear of a Covid Outbreak in Za'atari and Azraq*. Mayıs 9, 2021 tarihinde ECRE: <https://www.ecre.org/jordan-syrian-refugees-deported-to->

informal-camp-at-the-border-and-fear-of-a-covid-outbreak-in-zaatari-and-azraq/#:~:text=Privacy%20Policy-,Jordan%3A%20Syrian%20Refugees%20Deported%20to%20Informal%20Camp%20at%20the%20Border,in%20Za'at adresinden alındı

Edwards, M. (2020, Eylül 16). *Jordan returns refugees to desolate Syrian border camp, rights group cry foul*. Mayıs 9, 2021 tarihinde The New Humanitarian: <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2020/09/16/Jordan-expels-syrians-rukban-refugee-camp> adresinden alındı

Eker, S. (2014). Suriye Krizi ve Ürdün'e Yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, IV(2)*, 21-34.

Esipova, N., & Ray, J. (2017, May 5). *Syrian Refugees Not Welcome in Eastern Europe*. Eylül 9, 2021 tarihinde <https://gallup.com/>: <https://news.gallup.com/poll/209828/syrian-refugees-not-welcome-eastern-europe.aspx> adresinden alındı

Esveld, B. V. (2017, Ekim 3). *A Good Move by Jordan for Syrian Children*. Mayıs 9, 2021 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/node/309743/printable/print> adresinden alındı

European Commission. (2021, Mart 31). *Jordan*. Mayıs 8, 2021 tarihinde European Commission- European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations: https://ec.europa.eu/echo/where/middle-east/jordan_en adresinden alındı

Ferris, E., & Kirişçi, K. (2016). *The Consequences of Chaos*. Washington, D.C: The Brookings Institution.

Human Rights Watch. (2006). *The Silent Treatment Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. Human Rights Watch.

Human Rights Watch. (2017, Ekim 2). *I Have No Idea Why They Sent Us Back*. Mayıs 9, 2021 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/report/2017/10/02/i-have-no-idea-why-they-sent-us-back/jordanian-deportations-and-expulsions-syrian> adresinden alındı

Human Rights Watch. (2020, Haziran 26). *I Want to Continue to Study*. Mayıs 8, 2021 tarihinde Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/report/2020/06/26/i-want-continue-study/barriers-secondary-education-syrian-refugee-children-jordan> adresinden alındı

ICMPD. (2021). *Migration Outlook 2021*. International Centre for Migration Policy Development. https://www.icmpd.org/file/download/50542/file/ICMPD_Migration_Outlook_2021_final.pdf adresinden alındı

- ILO. (2021, Mart 18). *ILO support to Syrian refugees and host communities: Jordan, Lebanon, Turkey, Iraq and Egypt*. Mayıs 9, 2021 tarihinde International Labour Organization:
https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_775987/lang--en/index.htm adresinden alındı
- International, P. (2021). *Education in Jordan*. Mayıs 8, 2021 tarihinde Plan International: <https://plan-international.org/jordan/education-jordan> adresinden alındı
- Jordan: Law No. 24 of 1973 on Residence and Foreigners' Affairs*. (1973, Ocak 1). Mayıs 7, 2021 tarihinde Refworld:
<https://www.refworld.org/docid/3ae6b4ed4c.html> adresinden alındı
- Kelberer, V. (2017). Negotiating Crisis: International Aid And Refugee Policy In Jordan. *Middle East Policy*, XXIV(4), 148-165.
- Khallaf, S. (2019, Ocak). *Refugee Movements in the Middle East: Old Crisis, New Ideas*. Mayıs 6, 2021 tarihinde CIDOB Barcelona Centre for International Affairs:
https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/menara_papers/working_papers/refugee_movements_in_the_middle_east_old_crisis_new_ideas adresinden alındı
- Kiraz, B. Ö. (2020). İç Dinamiklerin Dış Politika Kararları Üzerindeki Etkisinin Analizi: Haşimi Ürdün Krallığı'nın Bölgesel Politikaları Örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 55-73.
- Koç, Ç. (2018). Syrian Refugee Policy in Turkey, Jordan, and Lebanon: A Comparative Study. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Köprülü, N. (2011). *Arap Dünyasının İstisnai Krallığı: Yerel Aktörler ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün Krallığı'nın Demokratikleşme Deneyimleri*. Ankara: ORSAM.
- Marzouk, M., Kelley, M., Fadhil, I., Slama, S., Longuere, K.-S., Ariana, P., . . . Marsh, V. (2019). "If I have a cancer, it is not my fault I am a refugee": A qualitative study with expert stakeholders on cancer care management for Syrian refugees in Jordan. *PLOS ONE*, 14(9), 1-19.
- McAuliffe, M., Bauloz, C., Nguyen, M., & Qu, S. (2019). Migration and Migrants: A Global Overview. M. McAuliffe, & B. Khadria içinde, *World Migration Report 2020* (s. 19 - 51). Geneva, Switzerland: International Organization for Migration. Eylül 9, 2021 tarihinde www.iom.int/wmr adresinden alındı
- McAuliffe, M., Kitimbo, A., Abel, G., Sawyer, A., & Klatt, J. (2019). Migration and Migrants: Regional Dimensions and Developments. M. McAuliffe, & B. Khadria içinde, *World Migration Report* (s. 53-122). Geneva, Switzerland:

- International Organization for Migration. Eylül 7, 2021 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf adresinden alındı
- Mencutek, Z. Ş., & Nashwan, A. J. (2020). Perceptions About the Labor Market Integration of Refugees: Evidences from Syrian Refugees in Jordan. *Journal of International Migration and Integration*, 1-19.
- Miller, S. D. (2017). *Political and Humanitarian Responses to Syrian Displacement*. London and New York: Routledge.
- Morris, J. (2020). Extractive Landscapes: The Case of the Jordan Refugee Compact. *Refuge*, 36(1), 87-96.
- Orhan, O. (2014). *Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler*. Ankara: ORSAM.
- Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (2011). *Glossary on Migration* (2. Edition b.). International Organization for Migration. <https://www.corteidh.or.cr/sitios/observaciones/11/anexo5.pdf> adresinden alındı
- Pirinççi, F. (2018). Suriye'ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları. *TESAM Akademi Dergisi*, 5(2), 39-60.
- Sennett, E. (2020, Mart 14). *Most aid to Syria's Rukban camp has been blocked for more than a year. Here's why*. Mayıs 9, 2021 tarihinde PBS News Hour: <https://www.pbs.org/newshour/world/most-aid-to-syrias-rukban-camp-has-been-blocked-for-more-than-a-year-heres-why> adresinden alındı
- Su, A. (2017, Ekim 20). *Why Jordan is Deporting Syrian Refugees*. Mayıs 9, 2021 tarihinde The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/jordan-syrian-refugees-deportation/543057/> adresinden alındı
- Tan, A. (2020, Temmuz 3). *Ortadoğu Notları (24): Kara Eylül*. Mayıs 6, 2021 tarihinde Independent Türkçe: <https://www.indyturk.com/node/205801/t%C3%BCrkiyeden-sesler/ortado%C4%9Fu-notlar%C4%B1-24-kara-eyl%C3%BC> adresinden alındı
- The Constitution of The Hashamite Kingdom of Jordan. (1993). *Arab Law Quarterly*, 272-289.
- The Hashemite Kingdom of Jordan. (2015, Mart 31). *Jordan Response Plan 2015 for the Syria Crisis*. Mayıs 8, 2021 tarihinde Reliefweb: <https://reliefweb.int/report/jordan/jordan-response-plan-2015-syria-crisis-march-2015-enar> adresinden alındı

- Tiltne, Å. A., Zhang, H., & Pedersen, J. (2019). *The Living Conditions of Syrian Refugees in Jordan*. Fafo.
- UNCHR. (2020). *Registered Syrian Refugees in Host Countries: Egypt, Iraq, Jordan, Lebanon and Turkey*. UNCHR. UNCHR - The UN Refugee Agency. Eylül 8, 2021 tarihinde https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/dursol_dec2020.pdf adresinden alındı
- UNCHR. (2021, September 2). *Syria Regional Refugee Response: Durable Solutions*. UNCHR. Eylül 8, 2021 tarihinde https://data2.unhcr.org/en/situations/syria_durable_solutions adresinden alındı
- UNHCR. (2014). *Jordan*. Mayıs 7, 2021 tarihinde UNHCR Global Focus: <https://reporting.unhcr.org/node/2549?y=2014#year> adresinden alındı
- UNHCR. (2020). *Global Trends in Forced Displacement*. UNHCR - UN Refugee Agency. Eylül 7, 2021 tarihinde <https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020> adresinden alındı
- UNHCR. (2021, Nisan 20). *Jordan: Azraq&Zaatari Camp Dashboard*. Mayıs 8, 2021 tarihinde Operational Portal: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/86192> adresinden alındı
- UNHCR. (2021, Nisan 15). *Jordan: Cash-Based Intervention Dashboard*. Mayıs 7, 2021 tarihinde Operational Portal: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/86052> adresinden alındı
- UNHCR. (2021, Mart 15). *Jordan: Statistics for Registered Syrian Refugees*. Mayıs 6, 2021 tarihinde Operational Portal: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/85499> adresinden alındı
- UNHCR. (2021, Mart 10). *Jordan: UNHCR Factsheet, February 2021*. Mayıs 6, 2021 tarihinde Reliefweb: <https://reliefweb.int/report/jordan/jordan-unhcr-factsheet-february-2021> adresinden alındı
- UNHCR. (2021, Şubat 21). *Jordan: Zaatari Camp Factsheet*. Mayıs 6, 2021 tarihinde Operational Portal: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/85014> adresinden alındı
- UNHCR. (2021, Mart 15). *Syria Emergency*. Mayıs 5, 2021 tarihinde UNHCR: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> adresinden alındı
- United Nations Population Fund. (2015, December 23). *Migration*. September 7, 2021 tarihinde <https://www.unfpa.org/migration#readmore-expand> adresinden alındı

- World Food Programme. (2020, Eylül). *Overview of Refugee Food Security in Jordan*. Mayıs 9, 2021 tarihinde Reliefweb: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WFP-0000120505.pdf> adresinden alındı
- World Food Programme. (2020, Kasım 19). *WFP Jordan Country Brief*. Mayıs 9, 2021 tarihinde Reliefweb: <https://reliefweb.int/report/jordan/wfp-jordan-country-brief-october-2020> adresinden alındı
- Yeşilyurt, N. (2015). Ürdün'ün Bölgesel Konumu: Küçük DEvlet Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(2), 377-401.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies: - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704.
- Younes, M., & Morrice, L. (2019). *The Education of Syrian Refugees in Jordan: Summary of Demand-Side Constraints and Interventions*. Brighton UK: University of Sussex.